

אסף ידידיה

## בענין מודה ר' יוסי בגירי דידיה

א. העמדת מחלוקת ר' יוסי ורבנן כמחלוקת מהותית המקיפה את כל משניות פרק שני

מתני'

"מרחיקין את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה ובחרוב ובשקמה חמישים אמה בין מלמעלה בין מן הצד אם בור קדמה קוצץ ונותן דמים ואם אילן קדם לא יקוצץ ספק זה קדם וספק זה קדם לא יקוצץ. ר' יוסי אומר אע"פ שהבור קודמת לאילן לא יקוצץ שזה חופר בתוך שלו זה נוטע בתוך שלו".

תוספתא פרק א'

"מרחיקין את המשרה מן הירק ואת הכרישין מן הבצלים ואת התרדל מן הדבורים, ר' יוסי מתיר בתרדל שאומר לו כדרך שעשית בתוך שלך אף אני עושה בתוך שלי".

נראה מהמשנה והתוספתא הנ"ל שמחלוקת ר' יוסי ורבנן היא מחלוקת מהותית, שרבנן סוברים שאדם צריך להרחיק משכנו כל דבר, שעלול להזיק לו בעתיד, ור' יוסי סובר שאדם עושה בתוך שלו כרצונו, גם אם בעתיד יגרם נזק לשכנו כתוצאה מעשיה זו.

לפי הסבר זה מחלוקת ר' יוסי ורבנן היא בכל המשניות של פרק שני, שעוסקות בהרחקת נזיקין. כשיטה זו משמע מהגמ' דף יח: שמסבירה את המחלוקת כך שרבנן סוברים על המזיק להרחיק את עצמו ור' יוסי סובר על הנזק להרחיק.

ב. העמדת המכנה המשותף בין ר' יוסי לרבנן: גירי דידיה

הגמ' מביאה את דברי רב אשי "כי הואן בי רב כהנא הוה אמרינן מודי ר' יוסי בגירי דידיה"

הגמ' בסנהדרין עז: אומרת

"האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא גירי דידיה הוא ומיחיב הני מילי בכח ראשון אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא".

משמע מהגמ' שגירי דידיה זה ההיפך מגרמא, אלא כוונתו שזהו כוחו הראשון כזורק חץ ממש. וא"כ ר' יוסי מודה במקרים, שאדם עושה מעשה בתוך שלו וכתוצאה מכך נזק שכנו מכוחו של המזיק, כמו במקרה שאדם יורה חיצים בתוך שלו והחיצים

מגיעים לשכנו מכוחו של היורה. במקרה שאדם חופר בור סמוך למיצר חבירו וכל מרא ומרא מרפית לארעא הוי מזיק בכוחו ראשון והוי גירי דידיה.

### ג. שיטת רש"י

כהבנה זו בגיריה דידיה סובר רש"י בבבא מציעא קיז.

"...והא מודה ר' יוסי בגירי דיליה... היכא דאדם עצמו מזיקו וזורק בו חציו כי הכא ששופך המים על ראשו מודה הוא דלא גרמא דנזיקין הוא דתיפטר אלא מזיק ממש הוא ואדם מועד לעולם ער וישן שוגג ומזיד".

א"כ רואים שרש"י סובר שגיריה דידיה זה ההיפך מגרמא, שהוי כוחו הראשון והוא מזיק ממש. הסבר זה מסתדר עם שיטת רש"י, שסובר שר' יוסי נחלק על רבנן בכל הפרק, מכיון שהוא מודה להם רק במזיק ממש של כוחו הראשון, ובכל משניות הפרק לא מדובר על מזיק ממש.

### ד. העמדת דין גירי דידיה גם בגרמא

המשנה בדף כב: אומרת

"מרחיקין את הסולם מן השוכן ארבע אמות כדי שלא תקפוץ הנמייה..."

ובגמ'

"לימא מתניתין דלא כר' יוסי דאי ר' יוסי הא אמר זה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו. אפילו תימא ר' יוסי הא אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא הוה אמר מודי ר' יוסי בגירי דידיה ה"נ זמנין דבהדי דמנח ליה יתבא בחור וקפצה והא גרמא הוא אמר ר' טובי בר מתנה זאת אומרת גרמא בניזיקין אסור".

רואים ממסקנת הגמרא שמושג גירי דידיה קיים גם בגרמא, ואפשר להבין שזו היתה קושיית הגמ' איך אתה אומר שנמיה הוי גיריה דידיה הרי נמיה זה מקרה של גרמא, שהנמיה מזיקה ולא הסולם? והתרוץ שגיריה הוי כל דבר שאסור לעשות מלכתחילה וגם גרמא בכלל ההגדרה הזו.

רש"י מפרש "גירי דיליה - בחיצים הבאים לו מיד גופו של בעל הבית ממש: דבהדי דמנח ליה בעוד אווזו בסולם קפצה: רש"י מדגיש שני דגשים בעינין גירי דיליה, דגש ראשון שהנזק בא מידיה של בעה"ב ודגש שני שהנזק בא בזמן מעשהו של בעה"ב.

לפי הסברינו שיטת ר' יוסי היא כזו: כל אדם יכול לעשות בתוך שלו כרצונו. אלא א"כ אנו רואים, שבמעשהו נגרם נזק לשכנו ואפ' בגרמא וזאת ההשוואה לחיצים, שגם שם במעשהו נגרם נזק לשכנו. כשאדם סומך סולם לכותל ותוך כדי סמיכתו הנמיה קופצת

על הסולם ומשם לשובך שכינו, אזי אנו רואים שבסמיכה זו מגיע נזק לחבירו ומונעים ממנו לסמוך, אך אם היינו יודעים שתוך כדי הסמיכה לא יהיה שום נזק, ורק אח"כ תקפוץ הנמייה היינו מרשים לו לסמוך שזה עושה בתוך שלו כרצונו כמו בשאר המשניות שבשעת המעשה אין נזק, ורק שבשעת המעשה יש נזק אוסרים עליו לעשות את המעשה, מכיון שאנו רואים במעשה את הנזק.

#### ה. גירי דידיה במקרה של סיוע הרוח

הגמ' בדף כו: אומרת:

"דבי בר מריון בריה דרבין כי הוה נפצי כיתנא הוה אזלא רקתא ומזקא אינשי אתו לקמיה דרבינא אמר להו כי אמרינן מודה ר' יוסי בגירי דיליה הגי מילי דקא אזלא מכחו הכא זיקא הוא דקא ממטי לה מתקיף לה מר בר רב אשי מאי שנה מזורה ורוח מסיעתו אמרוה קמיה דמרימר אמר להו היינו זורה ורוח מסיעתו ולרבינא מאי שנא מגן היוצא מתחת הפטיש והזיק דחייב לשלם התם ניחא ליה דליל הכא לא ניחא ליה דליל".

רש"י מפרש: מאי שנא מזורה - בשבת דחייב ואע"פ שהרוח מסיעתו חשיב ליה עושה מלאכה אלמא גירי דיליה נינהו: היינו זורה ורוח מסיעתו כי היכי דלעינין שבת הוי כחו לעינין נזקין נמי כחו חשיב ליה". גם כאשר רש"י אומר שגירי דידיה דהוי כוחו אפשר שאין הכונה להפיך מגרמא אלא הוי מעשהו ולא מעשה הרוח, ואם הוי מעשהו אפשר למונעו מכך, שרואים במעשהו את הנזק, אך אם הוי מעשה הרוח א"א למונעו מכך, שאפילו גרמא לא הוי ולא דמי לנמיה, שבנמיה ע"י סמיכתו הוא מסייע לה להגיע לשובך, ואילו ברקתא הוא אינו מסייע לרוח להביא את הרקתא לשכינו. כחסבר זה נסביר גם את סיבת הפטור בגץ.

#### ו. קושיה על העמדה של המחלוקת

קשה על הסברנו בבאור מחלוקת ר' יוסי ורבנן מדוע ראתה המשנה לנכון להביא את שיטת ר' יוסי רק בשתי משניות ספציפיות ולא באופן כזה שמעיד על הכלל כולו (שר' יוסי חולק בכל הפרק). באותה תוספתא מובאת שיטת ר' יוסי לגבי הרחקת אילן מבור וזו לשונה "ר' יוסי מתיר שלא ניתנו שדות אלא לנטיעה". לגבי הרחקת חרדל מדבורים מביאה הגמ' ברייתא וזו לשונה "תנא ר' יוסי מתיר בחרדל שיכול לומר לו עד שאתה אומר לי הרחק חרדלך מן דבוריי הרחק דבורך מן חרדללי שבאות ואוכלות לגלולי חרדל". משמע מהמקומות הנ"ל שיש מספר סיבות לכך שר' יוסי חולק על רבנן ולא דוקא סיבה אחת כוללנית.

#### ז. העמדת מחלוקת ר' יוסי ורבנן במחלוקת נקודתית באילן וחרדל

נראה לומר שר' יוסי מודה לרבנן בכל דיני הרחקת נזיקין, שחייב להרחיק כדי שלא יגרם בעתיד לשכנו נזק. ר' יוסי נחלק בשני מקרים: מקרה ראשון בהרחקת אילן מבור,

שר' יוסי סובר שלא צריך להרחיק אילן מבור שלא ניתנו שדות אלא לנטיעה דהיינו ששדות מיועדות לנטיעה יותר משהם מיועדות לבורות, כדיברי הירושלמי (ב, י) "כך משיב ר' יוסי לחכמים כמה דאית לכון יישוב העולם בבורות אף אנא אית ליה יישוב העולם באילנות" וממילא תמיד לאילן תהיה זכות קדימה בשדה לגבי הבור וגם אם הבור קדם.

מקרה שני בהרחקת חרדל מדבורים, שר' יוסי סובר שלא צריך להרחיק שלא דומה מקרה זה לשאר ההרחקות, שבשאר ההרחקות הדבר שסומכים הולך ומזיק ברשות חבירו ואילו בחרדל ודבורים החרדל נשאר במקומו והדבורים באות אליו וניזוקות, ור' יוסי אומר שלא צריך להרחיק את החרדל, שהוא נשאר במקומו והדבורים הם שבאות אליו, שבעל החרדל טוען בצדק הרחק דבורך מחרדליי שהם באות לרשותי ומזיקות לי, שלא רק שעל בעל הדבורים לשמור על דבוריו שלא יפלו לרשות חבירו וע"י כך ינזקו, עליו גם לשמור עליהם שלא יכנסו לרשות חבירו ויזיקו את חרדלו. לפי הסבר זה לא צריך לומר שמודה ר' יוסי בגירי דיליה, שהוא בכלל לא נחלק על רבנן בהרחקות נזיקין.

#### ה. שיטת הבבלי לפי הראשונים שחולקים על רש"י

הגמ' הולכת בכיוון שונה מהסברנו ואומרת שר' יוסי חולק על רבנן גם בהרחקת משרה מירק וכרישין מבצל ואת הטעם המיוחד בחרדל אמר לדיברהם של רבנן, אך טעמו של ר' יוסי יותר מהותי וכולל. אפשר לומר שר' יוסי מודה לרבנן בהרחקות ג' טפחים מהכותל של המשניות בתחילת הפרק, שהוא סובר כמותם בהרחקת נזיקין, שאדם צריך להרחיק דבר שעלול לגרום בעתיד נזק לשכינו, אך במקרים שהנזק מחייב הרחקה גדולה ר' יוסי חולק על רבנן וסובר שיש גבול להרחקה "זה נוטע בתוך שלו" סוף סוף יש לאדם שטח בבעלותו שא"א להגבילו בעיסוקיו בו בצורה מוגזמת ובמקרה של אילן שהנזק מחייב הרחקה של עשרים וחמש אמה ובמשרה כרישין וחרדל שהנזק מחייב הרחקה של חמישים אמה אומר ר' יוסי שלא צריך להרחיק, שהרחקה כזאת היא מוגזמת ומונעת מהאדם את זכותו הבסיסית על רשותו. אפשר שלכן הגמ' לראשונה שואלת "לימא דלא כר' יוסי" על המשנה של נמייה, שזו המשנה הראשונה שמדברת על הרחקת נזיקין ביותר מג' טפחים על ד' אמות שזה מרחק קצת גדול. (דוושא מדברת על ד' אמות שמשועבדות לכותל ולא על הרחקת נזיקין).

גם לפי הסבר זה לא צריך להגיע לכך שמודה ר' יוסי בגירי דידיה, מכיון שהוא לא נחלק על חכמים כלל בהרחקות המזיק הקרובות לכותל רק בהרחקות הרחוקות מהכותל. בגמ' נראה שמוכרחים לומר שר' יוסי מודה בגירי דידיה וזו הסיבה הוא מחייב להרחיק וא"כ לפי הראשונים שר' יוסי מודה לחכמים בכל משניות הפרק חוץ מאילן, משרה, בצלים וחרדל אזי צריך לומר שבכל המקרים בפרק שבהם מודה ר' יוסי לרבנן יש בהם משום גירי דידיה.

## ט. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם פרק ז' מהלכות שכנים ה' ה'

"מי שבא לעשות משרה של פשתן בצד ירק של חברו שהרי מי המשרה נבלעין בארץ והולכין ומפסידין את הירק או שנטע כרישין קרוב מן הבצלים של חברו שהן מפגיין טעמם. או שנטע חרדל בצד כוורת דבורים שהרי הדבורים אוכלין העלין ומפסידין הדבש. בכל אלו וכיצא בהן אינו צריך להרחיק בכדי שלא יזיק ועל הניזק להרחיק את עצמו אם ירצה עד שלא יגיע לו הנזק. שזה בתוך שלו הוא עושה והנזק בא לחבירו מאליו: במה דברים אמורים שאינו מרחיק בשהיה הנזק בא מאליו אחר שיפסקו מעשיו של מזיק אבל אם היו מעשיו של זה שעושה ברשותו מזיקין את חברו בשעת עשייתו הרי זה כמי שמזיק בידו. הא למה זה דומה למי שעמד ברשותו ויורה חיצים לחצר חברו ואמר ברשותי אני עושה שמונעין אותו: וכן כל ההרחקות האמורות למעלה בענין זה אם לא הרחיקו הרי זה כמי שהזיק בחציו לפיכך צריך להרחיק משרה מן הירק וכרישין מן הבצלים וחרדל מן הדבורים שלושה טפחים או יותר מעט כדי שלא יהיה הזק בידיים אבל להרחיק עד שלא יבא הנזק מאליו אינו צריך".

בהלכה ז'

"מי שהיה לו בור בתוך שדהו ובא חברו ונטע אילן בתוך שדהו קרוב לבור חברו אין בעל הבור יכול לעכב עליו ולומר לו הרי שרשי האילן נכנסים לבור שלי ומפסידין אותו שזה נזק הבא מאליו הוא לאחר זמן ובעת שנטע אינו מזיק וכשם שזה חופר בתוך שלו כך זה נוטע בתוך שלו".

א"כ לפי הרמב"ם ר' יוסי סובר שעל הניזק להרחיק עצמו שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו, אך במקרה שבשעת המעשה של בעל המזיק מתחיל היזק לחבירו, למרות שיגמר לאחר זמן רב אזי צריך להרחיק כדי שלא יתחיל היזק בשעת מעשהו, שאם לא ירחיק הרי הוא דומה למזיק בידיים כאחד שיוורה חץ בתוך שלו ובשעת הירי מגיע היזק לחבירו, שבמעשהו הוא מתחיל להזיק לחבירו, שהמתנתא או ההבלא מתחילים לחלחל ולפגוע בכותל כבר בשעת הנחתם.

א"כ בכל המקרים של הרחקת ג' טפחים מהכותל ההיזק מתחיל בשעת הסמיכה לכותל והוי גירי דידיה, אך באילן, משרה, בצלים וחרדל ההיזק לא מתחיל בשעת הסמיכה אלא לאחר מכן וא"כ הוא לא נחשב כנזק ישיר אלא כבא מאליו, ומותר לסמוך שזה עושה בתוך שלו כל עוד אינו מזיק בשעת מעשהו.

לפי זה מובן מדוע שאלה הגמ' "לימא מתניתין דלא כר' יוסי" דוקא בנמיה, מכיון שכל המשניות לפני המשנה של נמיה מדברות על מקרים שההיזק מתחיל בשעת הסמיכה

ורק בנמייה ההיזק מתחיל לאחר סמיכת הסולם והוי כנזק הבא מאליו כמו אילן, והגמ' מתרצת שגם בנמייה יש מקרה שההיזק מתחיל בשעת מעשהו "דבהדי דמנח ליה יתבה בחור וקפצה". לגבי דוושא אומר תוס' "דמיד שמניח הכותל מונע הדוושא" כלומר הנזק של מניעת הדוושא מתחיל בשעת מעשהו והוי גירי דידיה.

לכאורה קשה על הרמב"ם, שסובר שצריך להרחיק חרדל מדבורים ג' טפחים, שהוי גירי דידיה, הרי החרדל לא הולך ומזיק לדבורים, אלא הדבורים באות לחרדל וע"י כך ניזוקות והוי כנזק הבא מאליו?

צריך לומר כמו שהגמ' אמרה לגבי נמיה, שבג' טפחים בשעת הנחת החרדל הדבורים מגיעות לחרדל וניזוקות. והוי גיריה דידיה וצריך להרחיק, אך בחמישים אמה הדבורים מגיעות אחרי הנחת החרדל והוי כנזק הבא מאליו ומותר לשים, שזה עושה בתוך שלו כל עוד לא מתחיל הנזק בשעת מעשהו.